

UN NOU INSTRUMENT PENTRU EVALUAREA AUTONOMIEI PERSONALE LA ADOLESCENȚI

Monica Albu

Institutul de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca

This paper presents a questionnaire constructed by Monica Albu and a group of master students in psychology from “Babeș-Bolyai” University. It consists of 36 items and evaluates four dimensions of personal autonomy: cognitive autonomy, behavioral autonomy, emotional autonomy, and value autonomy.

Based on the answers given by 478 teenagers, we conclude that the questionnaire has a high reliability ($\alpha=0,905$) and a good criterion-oriented validity.

1. INTRODUCERE

În România nu există instrumente valide pentru măsurarea autonomiei personale.

În ultimii ani, un colectiv al Departamentului de Cercetări Socio-Umane din cadrul Institutului de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca a încercat să construiască un chestionar, pornind de la semnificațiile atribuite de adolescenți cuvântului „autonomie” (cu referire la persoane). După patru etape de analize de itemi, în care au fost utilizați 948 de subiecți, a rezultat o scală, compusă din 21 de itemi, care măsoară autonomia în gândire¹.

Chestionarul care va fi prezentat în continuare l-am construit împreună cu un grup de masteranzi în psihologie de la Facultatea de Psihologie și Științele Educației a Universității „Babeș-Bolyai”, în anul 2006. El se compune din patru scale, care evaluează patru dimensiuni ale autonomiei personale: autonomia cognitivă, autonomia comportamentală, autonomia emoțională și autonomia valorică.

Definițiile autonomiei personale și ale dimensiunilor sale le-am formulat împreună cu masteranzii, în urma discutării unei vaste bibliografii referitoare la autonomia personală.

¹ I. Berar, M. Albu, *Un chestionar pentru evaluarea autonomiei personale la adolescenți*, „Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane”, vol. 15, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2006, p. 30–41.

2. DEFINIȚIA AUTONOMIEI PERSONALE

A fost foarte dificil să alegem o definiție a *autonomiei personale* ca bază pentru construirea chestionarului, deoarece am întâlnit în bibliografia consultată numeroase definiții, diferite între ele. De exemplu:

- *Autonomia personală* este o trăsătură de personalitate, care diferențiază un individ în raport cu alții ca orientare generală în relațiile sale cu mediul (fizic și social)².
- *Autonomia* exprimă un grad de libertate și capacitate de deliberare neinfluențabilă și facilă ca trăsătură psihică a conștiinței de sine și a personalității³.
- *Autonomia personală* este abilitatea unui individ competent de a-și conduce viața și de a lua decizii pe baza informațiilor disponibile⁴.
- *Autonomia* se referă la capacitatea individului și la libertatea sa de a se auto-guverna sub aspect psihologic, moral și social⁵.
- *Autonomia* se definește prin atributele: încredere în sine, orientare spre muncă și identitate⁶.
- *Autonomia* este competența sau capacitatea individuală de a înțelege, prin prisma valorilor proprii, opțiunile relevante și consecințele unei decizii sau sarcini particulare⁷.
- *Autonomia* se referă la libertatea unei persoane de a-și aranja viața în concordanță cu propriile dorințe și valori⁸.

De fapt, pe parcursul timpului, în filosofie și în psihologie, termenul de autonomie a fost pus în relație cu noțiuni diverse, unele imprecise și vag definite, precum: libertate, alegere, decizie, independență, condiționare, intenționalitate, cauză, motivație, determinare, raționalitate, responsabilitate, control, voință, agent, scop, sine⁹.

² R. M. Ryan, E. L. Deci, 2000, apud L. Faiciuc, *Autonomia comportamentală: definire și căi de dezvoltare*, în *Cercetări și aplicații în psihologie*, M. Albu, C. Țăran (coord.), Timișoara, Edit. Augusta și Artpress, 2004, p. 129–141.

³ *Dicționar de psihologie*, U. Șchiopu (coord.), București, Edit. Babel, 1997.

⁴ C. Caldwell, *Personal Autonomy: Development of a NOC Label*, „International Journal of Nursing Terminologies and Classifications”, octombrie-decembrie 2003, http://www.findarticles.com/p/articles/mi_qa4065/is_200310/ai_n9311029 (accesat în martie 2006).

⁵ <http://www.theihs.org/pdf/literatureofliberty/articles/33.pdf> (accesat în martie 2006).

⁶ E. Greenberger, 1984, apud E. L. Deci, E. Erikson, A. Gewirth, *Enhancing Autonomy with Rationality while Dealing with Dependency and Peer Pressure*, in: *Personal Strengths: Positive Psychology*, D. Franken (coord.), 2006, <http://www.lifeskillstraining.org/autonomy.htm> (accesat în martie 2006).

⁷ <http://www.alz.org/Resources/FactSheets/autonomyEI.pdf> (accesat în martie 2006).

⁸ A. Sipos, H. Barratt, *Autonomy – who chooses?*, CMF File 29, 2005, <http://www.cmf.org.uk/literature/content.asp?context=article&id=1610> (accesat în martie 2006).

⁹ L. Faiciuc, *Comportamentul autonom: fantoma de la operă*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Bariț» din Cluj-Napoca”, Series Humanistica”, tom II, 2004, p. 31–39.

Numeroși autori de lucrări de psihologie și chiar de dicționare consideră că autonomia se suprapune, total sau parțial, cu independența.

În multe cazuri, unul dintre termeni este definit ori explicat prin intermediul celuilalt. De exemplu:

- „*Autonomia* este *independența* personală.”¹⁰
- *Autonom* înseamnă „*independent*, necontrolat de alții sau de forțe exterioare.”¹¹
- „*Autonomia* este *independența* relativă a unui individ în îndrumarea sau reglarea comportamentului propriu”, *independența* fiind înțeleasă ca „absența bazării pe alții pentru sprijin, ajutor sau îndrumare.”¹²
- „*Autonomia* este în primul rând un fenomen care implică *independență* în acțiune, vorbire și gândire.”¹³
- „*Autonomia* înseamnă *independență*”. *Independența* constă într-o „atitudine *autonomă* în care individul este (relativ) neinfluențat de judecățile, opiniile sau credințele celorlalți.”¹⁴
- *Autonomia* reprezintă „modalitatea de a fi a unui organism, persoană, grup (sisteme în general), care funcționează *independent*, se determină în baza propriei sale structuri, a legilor sale interne”. *Independența* este „o caracteristică a celui care refuză sau reduce la maximum dependența de alții, preferând *autonomia* în baza unui sistem de atitudini personale bine conturate și autoacceptate.”¹⁵

Alteori, definițiile celor doi termeni sunt foarte asemănătoare:

- Prin *autonomie* se înțelege „comportamentul indivizilor care nu ascultă decât de legi pe care și le-au dat ei înșiși sau de legi cărora le-au înțeles și acceptat valoarea”¹⁶.
- „În general, *independența* înseamnă a acționa mai mult conform propriilor necesități, percepții sau judecăți decât ca răspuns la cererile mediului sau la influențele exercitate de alte persoane.”¹⁷

Există și autori, precum Feltham și Dryden, care fac distincție clară între cele două constructe: „*Autonomia* implică o abilitate de a gândi și a acționa singur (pentru sine), în timp ce *independența* implică aproape o necesitate (pentru sine) de a fi separat de alții.”¹⁸

¹⁰ *Ultralingua English Dictionary*, <http://www.ultralingua.net/index.html?service=ee&text=autonomy> (accesat în ianuarie 2006).

¹¹ *The American Heritage Dictionary of the English Language*, 4th ed., 2000, <http://www.bartleby.com/61/86/A0538600.html> (accesat în ianuarie 2006).

¹² *Dictionary of Education*, C. V. Good (ed.), New York, Toronto, London, Mc Graw-Hill Book Company, 1959.

¹³ G. J. Agich, *Dependence and Autonomy in Old Age. An Ethical Framework for Long-Term Care*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

¹⁴ A. S. Reber, *Dictionary of Psychology*, London, Penguin Books, 1985.

¹⁵ P. Popescu-Neveanu, *Dicționar de psihologie*, București, Edit. Albatros, 1978.

¹⁶ H. Piéron, *Vocabularul psihologiei*, București, Univers Enciclopedic, 2001.

¹⁷ *Encyclopedia of Psychology*, R. J. Corsini (ed.), 2^d, John Wiley & Sons, 1994.

¹⁸ C. Feltham, W. Dryden, *Dictionary of Counselling*, London, Whurr Publishers, 1993.

Ne-am raliat ultimei opinii și am căutat definițiile autonomiei personale care nu o consideră ca fiind sinonimă independenței. Am încercat să le grupăm pe cele care au câte o parte comună și am reținut, dintre elementele comune care apar mai frecvent, pe acelea care reflectă punctul nostru de vedere cu privire la autonomia personală. A rezultat următoarea definiție: ***Autonomia personală este o trăsătură a personalității care constă, pe de o parte, în capacitatea de autodeterminare a individului, în abilitatea sa de a lua singur decizii cu privire la propria viață și în capacitatea sa de a duce la îndeplinire aceste decizii, prin inițierea, organizarea, supervizarea și revizuirea acțiunilor proprii fără a fi controlat de forțe externe sau de constrângeri, evaluând opțiunile existente și luând în considerare propriile interese, nevoi și valori, iar pe de altă parte, în sentimentul pe care îl are persoana că dispune atât de abilitatea de a face alegeri cu privire la direcția acțiunilor sale, cât și de libertatea de a duce la îndeplinire aceste alegeri.*** Sau, pe scurt: *autonomia personală constă în capacitatea de a controla propria viață împreună cu sentimentul că există posibilitatea de a exercita acest control.*

Definiția astfel formulată integrează două tendințe întâlnite la autorii care s-au ocupat de autonomia personală: cea de relaționare a conceptului de autonomie personală cu capacitățile cognitive și cea de includere a acestuia în sfera emoționalității. Ea nu privește autonomia personală ca una dintre cele trei nevoi fundamentale din teoria autodeterminării: nevoia de autonomie, nevoia de competență și nevoia de relaționare¹⁹.

La baza acestei definiții au stat următoarele idei:

a. Păreră că *autonomia personală este o trăsătură de personalitate* a fost formulată de mai mulți autori²⁰. Ea apare, de asemenea, în definiția propusă de I. Berar: „Autonomia personală reprezintă o trăsătură/dimensiune a personalității, formată în ontogeneză prin asimilări și acomodări structurale și funcționale ale subiectului la modelele și particularitățile mediului său de viață și care, pe măsura constituirii, se exprimă în atitudini și comportamente bazate pe legi, norme și valori proprii.”²¹

b. *Capacitatea de autodeterminare este considerată o componentă a autonomiei personale* de K. Neff – „Autonomia personală se referă la capacitatea de autodeterminare a individului și la abilitatea de a-și împlini dorințele și nevoile

¹⁹ E. L. Deci și R. M. Ryan, 1991, apud L. Faiciuc, *Factori importanți în determinarea comportamentului autonom*, în *Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane*, vol. 14, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2005, p. 89–100; G. C. Williams, G. C. Rodin, R. M. Ryan, W. S. Grolnick, E. L. Deci, *Autonomous Regulation and Long-Term Medication Adherence in Adult Outpatients*, „Health Psychology”, vol. 17, nr. 13, 1998, p. 269–276.

²⁰ A. Bandura, 1991, apud L. Faiciuc, *op.cit.*; *Dicționar de psihologie*, U. Șchiopu (coord.), București, Edit. Babel, 1997; R. M. Ryan și E. L. Deci, 2000, apud L. Faiciuc, *Autonomia comportamentală: definire și căi de dezvoltare*, în *Cercetări și aplicații în psihologie*, M. Albu, C. Țăran (coord.), Timișoara, Edit. Augusta și Artpress, 2004, p. 129–141.

²¹ I. Berar, M. Albu, *op.cit.*

personale²² – și de G. J. Agich – „Autonomia ideală include independența și autodeterminarea, abilitatea de a lua decizii liber și rațional și abilitatea de a evalua precis interesele personale.”²³ Conform definiției formulate de E. Clark și colaboratorii săi, autodeterminarea este, „în mod esențial, abilitatea unei persoane de a fi autonomă în efectuarea alegerilor în viață.”²⁴ În aceeași lucrare, autonomia personală este considerată ca „posibilitate de a face alegeri și a lua decizii cu privire la calitatea propriei vieți, fără influențe externe și interferențe nepotrivite”. Prin urmare, în concepția lui Clark și a colaboratorilor săi *autonomia personală constă în autodeterminare și în abilitatea de a lua singur decizii cu privire la propria viață, fără a ceda influențelor externe care contravin propriilor nevoi și valori.*

c. La acțiunile care ar trebui să urmeze alegerilor și deciziilor se face referire în definiția dată de Aviram și Yonah: „Autonomia personală reprezintă capacitatea persoanei de a alege, direcționa, superviza și revizui acțiunile și scopurile.”²⁵ O persoană autonomă este – spun autorii amintiți – „acea persoană care poate să-și controleze propria viață, să-și determine propriile scopuri și să acționeze într-o manieră rațională pentru a le atinge”. Prin urmare, *în componența autonomiei personale intră și capacitatea de a iniția, organiza, superviza și revizui acțiunile proprii pentru a atinge scopurile fixate.*

Într-o formă concisă, s-ar putea spune că autonomia personală reprezintă posibilitatea individului de a se organiza și administra singur²⁶. Având în vedere elementele incluse în definiția autonomiei personale, comentate mai sus, se poate afirma că un individ care posedă autonomie personală are abilitatea să monitorizeze cu succes nevoi și valori și să inițieze, organizeze și direcționeze acțiuni pentru satisfacerea nevoilor sale²⁷.

d. Din afirmația lui Ryan și Lynch referitoare la opusul autonomiei – „heteronomia constă în a fi controlat de forțe externe sau de constrângeri, cu alte cuvinte, în absența relativă a voinței”²⁸ – rezultă că *autonomia presupune a stabili scopuri și a acționa fără a fi supus controlului extern sau constrângerilor.* Adică, „autonomia înseamnă libertate față de toate constrângerile externe”²⁹. Într-o altă definiție, autonomia presupune independență și față de factori interni, nu doar față

²² K. Neff, *Judgements of Personal Autonomy and Interpersonal Responsibility in the Context of Indian Spousal Relationships: An Examination of Young People's Reasoning in Mysore, India*, „British Journal of Developmental Psychology”, 19, 2001, p. 233–257.

²³ G. J. Agich, *op.cit.*

²⁴ E. Clark, D. E. Olympia, J. Jensen, L. Tuesday-Heathfield, W. Jenson, *Striving for Autonomy in a Contingency-Governed World: Another Challenge for Individuals with Developmental Disabilities*, „Psychology in the School”, vol. 41, nr. 1, 2004, p. 143–153.

²⁵ R. Aviram, Y. Yonah, *Flexible Control: Towards a Conception of Personal Autonomy for Postmodern Education*, „Educational Philosophy and Theory”, vol. 36, nr. 1, 2004, p. 3–17.

²⁶ <http://increvablesanarchistes.org/rubriques/motsanars/lexiqanar.htm> (accesat în martie 2006).

²⁷ <http://culture.families.com/personal-autonomy-eos> (accesat în martie 2006).

²⁸ R. M. Ryan, J. H. Lynch, *Emotional Autonomy versus Detachment: Revisiting the Vicissitudes of Adolescence and Young Adulthood*, „Child Development”, vol. 60, nr. 2, 1989, p. 340–356.

²⁹ <http://www.carm.org/atheism/terms.htm> (accesat în martie 2006).

de cei externi: „O ființă autonomă este aceea care are puterea de a se auto-direcționa, posedând abilitatea de a acționa în conformitate cu deciziile sale, independent de voința altora și de alți factori interni sau externi.”³⁰

e. Dar autonomia nu necesită a fi în afara influențelor externe (de exemplu, a celor exercitate de părinți, profesori sau figuri publice). *Comportamentele autonome rezultă dintr-o evaluare a opțiunilor și o luare în considerare a propriilor interese și nevoi, mai degrabă decât dintr-o opunere automată (din reflex) față de influențele externe*³¹.

f. După alți autori, *autonomia înseamnă și a avea în vedere propriile valori atunci când se stabilesc acțiunile*: „Autonomia este capacitatea de a dispune de propria persoană în diverse situații, în armonie cu propria scală de valori.”³²

g. Autonomia personală nu constă doar în „simplul fapt de a fi liber să faci ceea ce îți place sau să-ți placă ceea ce îi place și celuilalt”, ci înseamnă „a avea control asupra propriei vieți”, „a avea putere asupra cursului propriei vieți”³³. Ideea apare și în descrierea dată de Aviram și Yonah: *Persoana autonomă este acea persoană care poate să-și controleze propria viață, să-și determine propriile scopuri și să acționeze într-o manieră rațională pentru a le atinge*³⁴.

h. Alți autori consideră că autonomia personală constă în sentimentul persoanei că se comportă așa cum decide singură: *Autonomia personală se referă la sentimentul persoanei că are abilitatea de a face alegeri cu privire la direcția acțiunilor sale și că are libertatea de a duce la îndeplinire aceste alegeri*³⁵. Autonomia este sentimentul de a fi cauza propriului comportament³⁶, având ca sursă de motivare experiența proprie internalizată. Comportamentul autonom este auto-determinat, voluntar și este însoțit de sentimentul că a fost ales de individ³⁷.

i. Există și definiții ale autonomiei care reunesc aspectele cognitive și cele emoționale, precum cea formulată de Russell și Bakken: „Autonomia se referă la abilitatea de a gândi, a simți și a lua decizii de unul singur.”³⁸

³⁰ <http://www.filosofia.net/materiale/rec/glosaen.htm> (accesat în martie 2006).

³¹ R. Koestner, G. Losier, *Distinguishing Reactive versus Reflective Autonomy*, „Journal of Personality”, vol. 62, nr. 2, 1996, p. 465–494, <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=psyh&an=1996-04601-007> (accesat în martie 2006).

³² A. Băndilă, C. Rusu, *Handicap și readaptare. Dicționar selectiv. Psihopedagogie specială. Defectologie medico-socială*, București, Edit. Pro Humanitate, 1999.

³³ J. Santiago, *Personal Autonomy: What's Content Got to Do with It?* „Social Theory & Practice”, vol. 31, nr. 1, 2005, p. 77–104, <http://search.epnet.com> (accesat în martie 2006).

³⁴ R. Aviram, Y. Yonah, *op.cit.*

³⁵ <http://culture.families.com/personal-autonomy-eos> (accesat în martie 2006).

³⁶ P. de Charms, 1968, apud J. Crocker, L. E. Park, *The Costly Pursuit of Self-Esteem*. „Psychological Bulletin”, vol. 130, nr. 3, 2004, p. 392–414.

³⁷ E. L. Deci, R. M. Ryan, 2000, apud J. Crocker, L. E. Park, *op. cit.*

³⁸ S. Russell, R. J. Bakken, *Development of Autonomy in Adolescence*, University of Nebraska-Lincoln, <http://www.ianrpubs.unl.edu/epublic/live/g1449/build/g1449.pdf> (accesat în martie 2006).

3. DIMENSIUNILE AUTONOMIEI PERSONALE

Majoritatea autorilor care s-au ocupat de autonomia personală au conceptualizat-o ca fiind un construct multidimensional. Dar nu s-a ajuns la un consens în privința dimensiunilor sale. Diferă, de la un autor la altul, atât numărul de dimensiuni, cât și semnificația acestora. Se întâlnesc, în literatură, dimensiuni ale căror definiții sunt aproape identice, dar care au denumiri diferite, ca și dimensiuni cu semnificații diferite care au aceeași denumire.

Descrierea următoare, a câtorva dimensiuni ale autonomiei personale, este semnificativă în acest sens.

Autonomia atitudinală este definită în mod asemănător de mai mulți autori. De exemplu:

- *Autonomia atitudinală* „se referă la procesul cognitiv de luare în considerare a posibilităților și de a alege între diverse opțiuni”³⁹.
- *Autonomia atitudinală* „se referă la procesul cognitiv de a face alegeri și de a stabili un scop”, ea este „abilitatea de a formula mai multe opțiuni, de a lua o decizie și de a stabili un scop”. Autonomia atitudinală constă, în general, în abilitatea de a gândi înainte de a acționa⁴⁰.

După opinia lui Noom, Dekovic și Meeus, autonomia atitudinală este strâns legată de conceptele de „încredere în capacitățile proprii” (Bandura, 1977), „independență atitudinală” (Hoffman, 1984), „stabilirea scopurilor” (Markus, Wurf, 1987), „reflecție asupra a ceea ce preferi, dorești sau vrei” (Dworkin, 1988), „luarea deciziilor” (Frank și colab., 1988) și „scopuri personale” (Allen și colab., 1994)⁴¹.

Autonomia cognitivă constă „în capacitatea de a raționa independent, de a lua decizii fără a căuta în mod excesiv validarea socială, într-un simțământ de încredere în propria persoană și în credința că ai posibilitatea de a alege”⁴².

Conform acestei definiții, autonomia atitudinală este o componentă a autonomiei cognitive, alături de încrederea în capacitățile proprii.

Autonomia în gândire, în sensul definiției propuse de Lipman, se caracterizează prin îndeplinirea următoarelor opt criterii⁴³:

³⁹ W. Beyers, L. Goossens, I. Vansant, E. Moors, *A structural Model of Autonomy in Middle and Late Adolescence: Connectedness, Separation, Detachment and Agency*, „Journal of Youth and Adolescence”, vol. 32, 2003, p. 351–363.

⁴⁰ M. J. Noom, M. Dekovic, W. Meeus, *Conceptual Analysis and Measurement of Adolescent Autonomy*, „Journal of Youth and Adolescence”, 30/5, 2001, p. 577–596, <http://parenting.families.com/conceptual-analysis-and-measurement-of-adolescent-autonomy10,2> (accesat în ianuarie 2006).

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² M. J. Zimmer-Gembeck, *Autonomy in Adolescence*, în *Adolescence in America: An Encyclopedia*, J. V. Lerner, R. M. Lerner (eds.), Denver, CO:ABC CLIO, 2001, <http://www.sdrs.info/MS%20Word%20Files/final%20Today's%20Teens.doc> (accesat în martie 2006).

⁴³ Lipman, apud L. Faiciuc, *Raționamentul autonom ca o componentă a autonomiei personale*, „Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane”, vol. 12, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2004, p. 67–77.

- exprimarea ușoară a propriilor idei, fără inhibiții verbale, controlul timidității;
- formarea propriilor opinii, scrierea și justificarea lor;
- capacitatea de gândire critică;
- abilitatea de a pune întrebări, curiozitatea;
- dorința de a îmbunătăți propria cunoaștere și de a căuta informație, adică ceea ce se numește nevoia de cunoaștere;
- abilitatea de a lua decizii, fără ca acestea să-i fi fost inculcate;
- capacitatea personală de auto-evaluare, analiza cauzelor eșecului și succesului;
- capacitatea de a acționa de unul singur, fără ajutor, semn și al responsabilității.

Se pot observa cu ușurință suprapunerile dintre autonomia în gândire și autonomia cognitivă.

Autonomia emoțională a fost definită de Steinberg și colaboratorii săi ca „independență față de părinți și egali”⁴⁴. Dar Ryan și Lunch au constatat că acest construct, în felul în care a fost operaționalizat de Steinberg, corelează negativ cu diverși indicatori ai dezvoltării psihosociale în timpul adolescenței. Din acest motiv, el a fost denumit „detașare”, fiind înțeles ca „o formă negativă a desprinderii de părinți”⁴⁵.

O definiție asemănătoare celei formulate de Steinberg a fost propusă de Zimmer-Gembeck. El consideră că „*autonomia emoțională* se definește în termenii relațiilor cu alții și include renunțarea la dependențe și îndepărtarea de părinți”⁴⁶.

Se poate observa că nici definiția lui Steinberg și nici cea a lui Zimmer-Gembeck nu includ explicit aspecte emoționale. Acestea apar în afirmația lui Russel și Bakken: *autonomia emoțională* „se referă la emoții, sentimente personale și la relația noastră cu persoanele din jur”⁴⁷. Dar această formulare nu poate fi considerată ca definiție, deoarece nu precizează clar ce este autonomia emoțională.

Mai mulți autori leagă autonomia emoțională de stabilirea scopurilor:

- *autonomia emoțională* se referă la încrederea în scopurile definite independent de dorințele părinților și ale colegilor⁴⁸;
- *autonomia emoțională* este „procesul afectiv de a avea încredere în propriile alegeri și scopuri”, „încrederea persoanei în a stabili singură scopuri, independent de dorințele părinților și ale egalilor săi”⁴⁹.

O definiție clară și mai cuprinzătoare este cea propusă de McBride: *autonomia emoțională* este „eliberarea de nevoia presantă de a fi aprobat și a primi asigurări”⁵⁰.

⁴⁴ Steinberg, 1985; Steinberg, Silverberg, 1986, apud Noom, Dekovic, Meeus, *op. cit.*

⁴⁵ Ryan și Lunch, 1989, apud Noom, Dekovic, Meeus, *op. cit.*

⁴⁶ M. J. Zimmer-Gembeck, *op. cit.*

⁴⁷ S. Russel și R. J. Bakken, 2002, apud S. Russel, R. J. Bakken, *op. cit.*

⁴⁸ W. Beyers, L. Goossens, I. Vansant, E. Moors, *op. cit.*

⁴⁹ M. J. Noom, M. Dekovic, W. Meeus, *op. cit.*

⁵⁰ M. McBride, *Autonomy and the Struggle for Female Identity: Implications for Counseling Women*, „Journal of Counseling and Development”, 69/1, 1990, p. 22–25.

Dar ultimele definiții sugerează că autonomia emoțională se suprapune în mare măsură cu încrederea în sine, care – după cum am arătat deja – apare ca o componentă a autonomiei cognitive.

O definiție mai generală – însă mai puțin clară, pentru că utilizează termenul neexplicat „independență emoțională” – este următoarea: „*Autonomia emoțională* reprezintă independența emoțională în relațiile cu ceilalți, în special cu părinții.”⁵¹

Autonomia comportamentală înseamnă a lua decizii în mod independent și a acționa pentru a le urma⁵².

Se poate observa că abilitatea de a lua decizii face parte din autonomia comportamentală, din autonomia atitudinală și din autonomia cognitivă!

O altă definiție, care are în comun cu aceasta ideea că se acționează pentru a duce la îndeplinire deciziile proprii, a fost propusă de Zimmer-Genbeck: *Autonomia comportamentală* înseamnă „autoconducere, reglare a propriului comportament și acționare conform propriilor decizii”⁵³.

Autonomia funcțională este definită într-un mod asemănător cu autonomia comportamentală:

- „*Autonomia funcțională* se referă la procesul de dezvoltare a unei strategii pentru a atinge scopurile, prin mijloace de autoreglare și autocontrol.”⁵⁴
- *Autonomia funcțională* constă în „abilitatea de a dezvolta strategii pentru atingerea scopurilor fixate”, abilitate care implică perceperea competenței (abilitatea de a evalua utilitatea diferitelor strategii), perceperea controlului (abilitatea de a alege o strategie destul de eficientă pentru a permite realizarea scopului) și perceperea responsabilității⁵⁵.

După părerea lui Noom, Dekovic și Meeus, autonomia funcțională se aseamănă cu conceptele de „independență funcțională” (Hoffman, 1984), „pregătirea cognitivă pentru acțiune” (Markus, Wurf, 1987), „independență” (Frank și colab., 1988) și „control personal” (Flammer, 1991)⁵⁶.

Autonomia valorilor constă în a avea „atitudini și credințe independente, legate de spiritualitate, politică și morală”⁵⁷ sau în a deține „un set independent de credințe și principii, rezistente la presiunea celorlalți”⁵⁸.

Prima definiție specifică din ce domeniu fac parte „valorile”, în timp ce a doua menționează calitatea acestora de a fi rezistente la presiuni exterioare.

⁵¹ <http://psy.ucsd.edu/~mmullane/Psychology180Lecture5AutonomyandIntimacy.html> (accesat în martie 2006).

⁵² S. Russel, R. J. Bakken, *op. cit.*

⁵³ M.J. Zimmer-Genbeck, *op. cit.*

⁵⁴ W. Beyers, L. Goossens, I. Vansant, E. Moors, *op. cit.*

⁵⁵ M. J. Noom, M. Dekovic, W. Meeus, *op. cit.*

⁵⁶ *Ibidem.*

⁵⁷ S. Russel, R. J. Bakken, *op. cit.*

⁵⁸ <http://psy.ucsd.edu/~mmullane/Psychology180Lecture5AutonomyandIntimacy.html> (accesat în martie 2006).

Autonomia valorilor pare a fi opusă conformismului, definit de Russell și Bakken ca fiind „sensibilitate față de opiniile colegilor de aceeași vârstă, ceea ce presupune urmarea și copierea ideilor și a modelelor comportamentale oferite de prieteni sau colegi”⁵⁹. Non-conformismul este considerat de ei ca dimensiune a autoconducerii, alături de abilitatea de a lua decizii și de încrederea în sine.

Am decis ca instrumentul ce urma să fie construit să evalueze patru dimensiuni ale autonomiei personale. Definițiile acestora au fost formulate astfel:

Autonomia cognitivă constă în:

- *capacitatea de a raționa independent, de a-ți forma propriile opinii și de a lua decizii;*
- *capacitatea de a gândi critic;*
- *dorința de îmbogățire și îmbunătățire a cunoștințelor (dorința de informare);*
- *capacitatea de auto-evaluare;*
- *un sentiment de încredere în propria persoană;*
- *credița că poți alege ce să faci.*

Autonomia comportamentală reprezintă auto-dirijarea comportamentului și acționarea conform deciziilor proprii.

Autonomia emoțională înseamnă independența formării și exprimării sentimentelor.

Autonomia valorică se exprimă în constituirea unui set propriu de convingeri și principii, rezistente la presiunea celorlalți.

4. CONSTRUIREA SCALELOR DE EVALUARE CU ANCORE COMPORTAMENTALE

Înainte de a elabora chestionarul, am construit patru scale de evaluare cu ancore comportamentale, câte una pentru fiecare dimensiune a autonomiei personale⁶⁰. Am inclus această etapă în algoritmul de construire a chestionarului deoarece în România nu există un instrument de evaluare a autonomiei personale, validat, și aveam nevoie de criterii pentru validarea chestionarului.

4.1. CONSTRUIREA CHESTIONARULUI PENTRU EVALUAREA AUTONOMIEI PERSONALE

Am stabilit, de la început, ca itemii chestionarului să respecte următoarele condiții:

⁵⁹ S. Russel, R. J. Bakken, *op. cit.*

⁶⁰ M. Albu, *Scale cu ancore comportamentale pentru evaluarea autonomiei personale*, „Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane”, vol. 16, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2007, p. 9–14.

- să fie exprimați sub forma unor propoziții sau fraze cu predicatul la persoana I singular;
- să fie formulați astfel încât să se răspundă la ei indicându-se gradul în care afirmația conținută i se potrivește subiectului, prin alegerea uneia dintre variantele „foarte puțin”, „puțin”, „nici prea mult, nici prea puțin”, „mult” și „foarte mult”;
- să fie pe înțelesul adolescenților și al tinerilor cu diverse niveluri de școlarizare, ceea ce presupune evitarea cuvintelor mai puțin cunoscute (termeni de specialitate, neologisme, cuvinte provenite din jargon etc.);
- să conțină câte o sigură idee;
- să nu conțină negații duble;
- să nu conțină termeni interpretabili subiectiv, cum ar fi „adesea”, „uneori”, „acum”, „aici”.

S-a convenit ca celor cinci variante de răspuns să li se atribuie cotele 1, 2, 3, 4 și 5, cota 1 indicând un grad de autonomie redus, iar cota 5, un grad de autonomie ridicat. Pentru itemii „cu cotare directă”, cota 1 corespunde răspunsului „foarte puțin”, iar pentru cei „cu cotare inversă”, răspunsului „foarte mult”.

Masteranzilor li s-a dat indicația de a elabora atât itemi cu cotare directă, cât și itemi cu cotare inversă.

Au fost construiți, de către 33 de persoane, 450 de itemi: 99 pentru autonomia cognitivă, 137 pentru autonomia comportamentală, 60 pentru autonomia emoțională și 154 pentru autonomia valorică.

Fiecare item a fost notat pe câte un bilet, fără a se menționa dimensiunea la care se referă. Cele 450 de bilete au fost amestecate, numerotate și apoi împărțite în patru teancuri, care au fost repartizate la patru echipe formate din 5–7 masteranzi. Fiecare persoană, lucrând individual, a urmărit dacă itemii sunt formulați corect din punct de vedere gramatical, sunt clari și respectă condițiile enunțate mai sus, iar pentru cei corecți, a încercat să identifice dimensiunea evaluată și modul de cotare (cotare directă sau inversă).

Au fost eliminați toți itemii pentru care cel puțin o persoană a apreciat că sunt incorecți și cei pentru care dimensiunea vizată nu a fost recunoscută de toți membrii echipei care i-a analizat.

Apoi, itemii rămași care se refereau la aceeași dimensiune au fost analizați de o echipă formată din 3–4 masteranzi, urmărindu-se ca fiecare item să exprime o altă idee. În acest scop, din fiecare grup de itemi care formulau idei identice sau foarte asemănătoare a fost reținut doar unul, cel mai ușor de înțeles.

Au rămas, în final, 67 de itemi: 19 pentru autonomia cognitivă, 19 pentru autonomia comportamentală, 14 pentru autonomia emoțională și 15 pentru autonomia valorică.

În vederea alcătuirii chestionarului, au fost amestecate biletele pe care erau notați acești itemi și s-a procedat la extragerea aleatoare a câte unui bilet. Itemii au fost aranjați în chestionar în ordinea extragerii lor.

Chestionarul a fost administrat, individual, unor studenți, cărora li s-a cerut să răspundă la itemi și să facă observații legate de instrumentul de evaluare folosit.

S-au obținut răspunsuri complete la chestionar de la 290 de studenți: 193 de femei și 97 de bărbați, cu vârsta cuprinsă între 18 și 30 de ani, majoritatea (94,8%) fiind sub 26 de ani ($m=22,21$, $\sigma=2,03$).

Pasul următor a constat în discutarea observațiilor făcute de studenți și eliminarea itemilor cu deficiențe.

S-a trecut apoi la analiza statistică a răspunsurilor la chestionar. Au fost eliminați itemii pentru care răspunsul cel mai frecvent era unul extrem („foarte puțin” sau „foarte mult”), întrucât am constatat că aceștia se refereau la comportamente foarte dezirabile sau foarte indezirabile social, ca și itemii care nu corelau semnificativ, la pragul $p=0,05$, cu ceilalți itemi care măsurau aceeași dimensiune.

Pentru fiecare dimensiune au fost prelucrați itemii rămași, prin analiză factorială. S-a încercat identificarea semnificației factorilor extrași. Cu această ocazie au mai fost evidențiați câțiva itemi eronați, care puteau fi interpretați în mai multe feluri. Și aceștia au fost eliminați. S-a repetat procedeul până când factorii extrași au corespuns unor aspecte pe care le-am considerat a fi legate de autonomia personală.

Am grupat itemii care evaluau aceeași dimensiune a autonomiei personale în câte o scală.

Am obținut un chestionar format din 36 de itemi:

9 itemi în scala de autonomie cognitivă;

11 itemi în scala de autonomie comportamentală;

8 itemi în scala de autonomie emoțională;

8 itemi în scala de autonomie valorică.

4.2. CERCETAREA VALIDITĂȚII CHESTIONARULUI

Am procedat în patru moduri.

1. Chestionarul a fost administrat, împreună cu scalele cu ancore comportamentale construite de masteranzi, unor perechi formate din persoane care se cunoșteau bine între ele. Fiecare subiect avea sarcina de a se auto-evalua cu ajutorul chestionarului și de a evalua pe celălalt membru al perechii, folosind scalele cu ancore comportamentale.

Au răspuns la chestionar 478 de persoane: 283 de elevi și 195 de studenți. Componența eșantioanelor de subiecți în funcție de sex și vârstă este redată în *tabelul 1*. Majoritatea elevilor (97,9%) aveau vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani, iar majoritatea studenților (93,9%) aveau vârsta cuprinsă între 19 și 25 de ani.

Tabelul 1

Descrierea eșantioanelor de subiecți

Eșantion	Număr de subiecți			Vârsta			
	Total	Băieți	Fete	minim	maxim	<i>m</i>	σ
Elevi	283	143	140	14	19	16,05	1,21
Studenți	195	97	98	18	29	22,35	2,03
Total	478	240	238				

Am verificat validitatea relativă la construct a scalelor chestionarului, calculând, pentru fiecare dimensiune a autonomiei, coeficientul de corelație a rangurilor (Spearman) între scorurile scalei chestionarului și cotele la scala de evaluare corespunzătoare. După cum se observă în *tabelul 2*, toți coeficienții de corelație sunt semnificativi la pragul $p=0,05$, majoritatea fiind semnificativi chiar la pragul $p=0,001$.

Tabelul 2

Coeficienții de corelație a rangurilor (Spearman) între scorurile scalelor chestionarului și cotele scalelor de evaluare cu ancore comportamentale

Dimensiunea	Elevi ($N=231$)		Studenți ($N=188$)		Total ($N=419$)	
	ρ	<i>p</i>	ρ	<i>p</i>	ρ	<i>p</i>
A. valorică	0,267	0,000	0,336	0,000	0,299	0,000
A. emoțională	0,315	0,000	0,373	0,000	0,335	0,000
A. cognitivă	0,183	0,005	0,366	0,000	0,271	0,000
A. comportamentală	0,133	0,045	0,419	0,000	0,258	0,000

2. Am efectuat analiza factorială a scorurilor scalelor chestionarului (prin metoda componentelor principale), atât în fiecare eșantion, cât și în reuniunea celor două eșantioane. În fiecare caz, a fost extras un singur factor, care acoperă mai mult de 65% din varianța totală:

66,58% în eșantionul de elevi;

74,85% în eșantionul de studenți;

70,12% în reuniunea celor două eșantioane.

Toate scalele chestionarului au saturații mari în factorul extras (corelațiile liniare sunt semnificative la pragul $p=0,001$), ceea ce înseamnă că ele măsoară un aspect comun (*tabelul 3*).

Tabelul 3

Saturațiile scalelor chestionarului în factorul extras prin analiză factorială

Scala	Elevi ($N=283$)		Studenți ($N=195$)		Total ($N=478$)	
	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>
A. valorică	0,843	0,000	0,873	0,000	0,856	0,000
A. emoțională	0,686	0,000	0,760	0,000	0,716	0,000
A. cognitivă	0,865	0,000	0,914	0,000	0,887	0,000
A. comportamentală	0,856	0,000	0,905	0,000	0,879	0,000

3. Am utilizat drept criteriu chestionarul *AAQ*, construit de M. J. Noom, M. Dekovic și W. Meeus, tradus și adaptat în limba română de Lucia Faiciuc. *AAQ* evaluează trei dimensiuni ale autonomiei adolescenților: *autonomia atitudinală*, *autonomia emoțională* și *autonomia funcțională*. El conține trei scale a câte 6 itemi. Fiecare scală măsoară o dimensiune a autonomiei adolescenților.

Lucia Faiciuc a administrat chestionarul de evaluare a autonomiei pe care l-am construit, împreună cu *AAQ*, unui eșantion format din 26 de elevi din clasele a X-a și a XI-a.

Am prelucrat prin analiză factorială (metoda componentelor principale) scorurile obținute de subiecți la cele 7 scale. A fost extras un singur factor, care acoperă 57,71% din varianța totală. Toate scalele au saturații mari în acest factor (*tabelul 4*), ceea ce înseamnă că măsoară un aspect comun, pe care l-am interpretat ca fiind autonomia.

Tabelul 4

Saturațiile scalelor în factorul extras prin analiză factorială ($N=26$)

Scala	<i>r</i>	<i>p</i>
A. valorică	0,563	0,003
A. comportamentală	0,823	0,000
A. emoțională	0,813	0,000
A. cognitivă	0,730	0,000
A. atitudinală (<i>AAQ</i>)	0,790	0,000
A. emoțională (<i>AAQ</i>)	0,577	0,002
A. funcțională (<i>AAQ</i>)	0,797	0,000

4. Ne-am așteptat ca scorurile scalei care evaluează autonomia cognitivă să fie mai mari la studenți decât la elevi, nu atât din cauza înaintării în vârstă (maturizării), cât mai ales datorită influenței exercitate asupra studenților de modul în care se desfășoară activitatea didactică în învățământul superior și faptului că studenții provin, în general, din rândul elevilor cu dorință de informare mai mare (un aspect al autonomiei cognitive).

Am comparat mediile scorurilor scalelor între elevi și studenți (*tabelul 5*) și am constatat că, în cazul autonomiei cognitive, media scorurilor este semnificativ mai mare la studenți (la pragul $p=0,056$).

Tabelul 5

Comparație între elevi ($N=283$) și studenți ($N=195$)
în privința mediilor scorurilor scalelor chestionarului

Scala	Subiecți	<i>m</i>	σ	<i>t</i> (476)	<i>p</i>
Autonomie valorică	studenți	28,00	4,92	2,196	0,029
	elevi	27,04	4,52		
Autonomie emoțională	studenți	25,91	5,15	0,417	0,677
	elevi	26,11	5,02		

Tabelul 5 (continuare)

Autonomie cognitivă	studenți	33,72	5,62	1,917	0,056
	elevi	32,76	5,22		
Autonomie comportamentală	studenți	37,08	6,78	0,878	0,380
	elevi	36,54	6,33		
Total chestionar	studenți	124,71	19,49	1,333	0,183
	elevi	122,45	17,22		

Consistența internă a chestionarului, în eșantioanele de subiecți utilizate la cercetarea validității scalelor, este foarte bună:

- pentru elevi ($N=283$): $\alpha=0,883$
- pentru studenți ($N=195$): $\alpha=0,930$
- pentru toți subiecții ($N=478$): $\alpha=0,905$

Scorurile chestionarului au o distribuție normală (tabelul 6).

Tabelul 6

Verificarea normalității distribuției scorurilor
Chestionarului cu ajutorul testului Kolmogorov-Smirnov

Elevi ($N=283$)		Studenți ($N=195$)		Total ($N=478$)	
z	p	z	p	z	p
0,639	0,810	0,978	0,295	0,714	0,688

4.3. INTERPRETAREA SCORURILOR CHESTIONARULUI

Cele patru cote brute obținute de un subiect la scalele chestionarului se transformă în cote T , utilizând formula:

$$T = 50 + 10 \times \frac{x-m}{\sigma}$$

unde:

T este cota T corespunzătoare cotei brute x , la o scală a chestionarului;

m și σ sunt media și abaterea standard pentru cotele brute ale scalei, calculate în eșantionul extras din populația din care face parte subiectul (elevi sau studenți). Ele se găsesc în tabelul 5.

Cotele T mai mari decât 60 sunt considerate „mari”, iar cele mai mici decât 40 sunt considerate „mici”. Acestea se interpretează astfel:

- la scala de *Autonomie cognitivă*:
  - *cote mari*: are capacitatea de a lua singur decizii; analizează critic informațiile primite; își formează opinii fără a se lăsa influențat de cei din jur; se poate auto-evalua;
  - *cote mici*: are nevoie de ajutorul altora atunci când trebuie să ia decizii; nu are încredere în capacitățile proprii; se lasă influențat de părerile celorlalți;

- la scala de *Autonomie comportamentală*:
  - *cote mari*: acționează conform propriilor decizii, fără a ține cont de opiniile altora; nu abandonează executarea unei sarcini dacă întâmpină dificultăți; se străduiește să se descurce singur;
  - *cote mici*: acționează așa cum îi dictează alții sau cum crede că ar dori ceilalți; are nevoie de încurajări pe parcursul acțiunilor sale; abandonează efectuarea sarcinilor dificile dacă nu este ajutat;
- la scala de *Autonomie emoțională*:
  - *cote mari*: nu are rețineri în a-și exprima sentimentele, chiar dacă acestea nu sunt împărtășite de cei din jur;
  - *cote mici*: evită să-și exprime sentimentele atunci când acestea sunt diferite de ale altora sau când nu știe ce trăiri au ceilalți;
- la scala de *Autonomie valorică*:
  - *cote mari*: nu renunță la propriile convingeri și principii doar pentru că acestea sunt diferite de ale altora sau pentru că cei din jur nu sunt de acord cu ele;
  - *cote mici*: se lasă influențat de familie și prieteni atunci când își constituie principiile; renunță la propriile convingeri atunci când ceilalți nu sunt de acord cu ele sau au alte idei.

5. CONCLUZIE

Rezultatele obținute în urma prelucrărilor statistice ne permit să formulăm următoarea concluzie: chestionarul construit evaluează autonomia personală – definită ca un construct cu patru dimensiuni (cognitivă, comportamentală, emoțională și valorică) –, pentru elevi de liceu și pentru studenți fiind un instrument valid și fidel.